

ФІЛОСОФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 101:355.01

СИНДРОМ РЕСЕНТИМЕНТУ ЯК ОНТОЛОГІЧНО-ДОГМАТИЧНА ІНТЕНЦІЯ ОПРЕДМЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Р. В. Войтович,

*доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри філософії, теорії та історії державного управління,
Національна академія державного управління при Президентові України*

У межах статті здійснено концептуальний аналіз синдрому ресентименту як онтологічно-догматичної інтенції опредмечення військової агресії. На підставі цього розкрито сутність синдрому ресентименту, яким керуються держави-агресори в процесі налагодження дипломатичних відносин та реалізації прагматичної політики, ідентифіковано його функціональну роль у поведінці держав-агресорів та держав-нігілістів, визначено основні детермінанти військової агресії як структурно-органічні складові ресентименту.

Ключові слова: ресентимент, глобалізація, геополітика, геополітичний простір, держава-агресор, держава-нігіліст, глобальна несправедливість, транснаціональні конфлікти, військова агресія, війна, глобальна демократія.

R. V. Voitovich,

doctor of Sciences in public administration, Professor, head of the Department of philosophy, history and theory public administration, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

SYNDROME OF RESENTIMENT AS ONTOLOGIC-DOGMATIC INTENTION OF OBJECTIVISATION OF MILITARY AGGRESSION

Within the frameworks of the paper is done conceptual analysis of syndrome of resentment as ontologic-dogmatic intention of objectivisation of military aggression, on this basis was disclosed essence of syndrome of resentment, which is used by states-aggressors in process of establishing of diplomatic relations and realization of pragmatic policy, identified its functional role in behavior of aggressive states and states-nihilists, defined basic determinates of military aggression as structural-organic elements of resentment.

Key words: resentment, globalization, geopolitics, geopolitical space, state-aggressor, state-nihilist, global injustice, transnational conflicts, military aggression, war, global democracy.

Р. В. Войтович,

доктор наук государственного управления, профессор, заведующая кафедрой философии, теории и истории государственного управления, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины

СИНДРОМ РЕСЕНТИМЕНТА КАК ОНТОЛОГИЧЕСКИ-ДОГМАТИЧЕСКАЯ ИНТЕНЦИЯ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ВОЕННОЙ АГРЕССИИ

В рамках статьи осуществлен концептуальный анализ синдрома ресентимента как онтологически-догматической интенции опредмечивания военной агрессии. На основании этого раскрыта сущность синдрома ресентимента, которым руководствуются государства-агрессоры в процессе налаживания дипломатических отношений и реализации прагматической политики, идентифицирована его функциональная роль в поведении государств-агрессоров и государств-нигилистов, определены основные детерминанты военной агрессии как структурно-органические составляющие ресентимента.

Ключевые слова: ресентимент, глобализация, геополитика, геополитическое пространство, государство-агрессор, государство-нигилист, глобальная несправедливость, транснациональные конфликты, военная агрессия, война, глобальная демократия.

Постановка проблеми. Деконструкція сучасного геополітичного простору та новітні інтенції його розширення супроводжуються тотальним «переворотом у цінностях», який переживає сучасний світ і який наближає неминучість виникнення світових війн. Саме вони у XXI ст. стануть форватером

для нового «рангування порядку цінностей», який має спонукати держави та їх громадян до протесту проти насильства, глобальної несправедливості, яка опредмечується через синдром ресентименту.

Новий порядок рангування цінностей проходить через відповідну дифузю сучасного розвит-

© Войтович Р. В., 2015

ку, який втратив «самобутню ціннісну сутність» і на передній план висунув військову агресію як об'єктивно єдину форму вирішення внутрішньополітичних та транснаціональних конфліктів. Окремі країни, намагаючись протиставити власну модель розвитку і запропонували свій «об'єктивно-ціннісний світоустрій», створюють штучний образ ворога із нейтрально-толерантної країни, що, в кінцевому результаті, стає аксіомою для її приниження та ненависті. Все це ставить питання про пошук нових морально-ціннісних формул, здатних дати відсіч, незмиканню метафізичних артефактів протистояння та ворожнечі. Задля відновлення ціннісної ієрархії передусім, мова має йти про утвердження моральної солідарності, якою повинні керуватися держави в умовах укладання дипломатичних відносин при виході зі стану військової агресії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Синдром ресентименту стає можливим в умовах знищення вселенського гуманізму з його ідеєю людинолюбства, який опредмечує моральний занепад та декларативність ідеально-духовного в людині і відносинах між країнами та континентами. Такий варіант секуляризації цінностей поділяє країни на ті, які володарюють у глобальному світі, і ті, які є простором для реалізації їх рабовласницьких амбіцій. Усе це провокує патріотичний нігілізм та призводить до ідеологічної трансформації, яка створює ціннісну індиферентність у відносинах між країнами, що відкриває шляхи для тотальної ненависті між ними. У такий спосіб синдром ресентименту інспірує руйнацію ціннісних конструкцій, які підривають довіру між країнами, утворюючи тим самим нові інтеркультурні форми, які реляціонують відносини між країнами. Це дає підстави стверджувати про можливість виникнення нової цивілізації, позбавленої мирної конвергенції у відносинах між державами, які користуються агресивною риторикою та перебувають під тотальним тиском ворожого ставлення. Це призводить до формування «особливої системи цінностей, яка заперечує систему цінностей «ворога», тим самим створюючи образ ворога, аби позбутися відчуття провини за власну неповноцінність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Уперше поняття «ресентимент» було використано німецьким філософом Ф. Ніцше у праці «До генеалогії моралі», під яким він розумів «фальсифікацію ціннісних таблиць», що призводить до формування почуття ворожнечі до людини, яка мислиться як причина всіх невдач для іншої» [1, с. 424]. Ресентимент у такий спосіб характеризує

слабкість, неповноцінність та заздрість стосовно ворога, що зумовлює формування такої системи цінностей, яка заперечує його власну систему цінностей.

Ідеї Ф. Ніцше знайшли продовження в концепції М. Шелера, який під ресентиментом розумів «злісне заперечення вищих цінностей «низьким» людським типом, який з'являється в умовах омасовлення суспільства» [2, с. 211]. Саме тому, на його думку, ресентимент є ідентичним породженням сучасності, він виникає через заперечення ліберальної демократії на користь охлократії та утвердження тренду споживацького суспільства. У концепції М. Шелера «одним із маркерів ресентименту є безкінечне прагнення держави показати, що вона є значно кращою відносно іншої ... в основу цього покладено глибоке переживання свого власного безсилля та слабкості, які компенсуються зовнішньою демонстрацією своєї компетентності» [2, с. 245].

Мета статті – здійснити концептуальний аналіз синдрому ресентименту як онтологічно-догматичної інтенції опредмечення військової агресії. Досягнення цієї мети зумовлює доцільність вирішення таких завдань: з'ясувати сутність синдрому ресентименту, ідентифікувати його функціональну роль у поведінці держав-агресорів та держав-нігілістів, визначити основні детермінанти військової агресії як структурно-органічні складові ресентименту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Синдром ресентименту символізує «сублімацію почуття неповноцінності в особливу систему моралі», яка формує самосвідомість «рабів» [3, с. 17]. Такий процес педалювання ненависті та ворожнечі видається можливим проілюструвати на прикладі окремих держав у сучасному глобальному світі, які штучно створюють собі образ ворога, закладаючи під це певні прагматично-утилітарні інтереси (захоплення території, приватизація природних ресурсів, доступ до транспортних сполучень і т.ін.). Виходячи із цього синдром ресентименту нанизується на цивілізаційний розвиток держави, стає її творчим потенціалом та породжує дегуманізаційні цінності, які порівну поділяються її суб'єктами розвитку. Головний імператив, який при цьому закладається державою-агресором, актуалізує мораль рабів, оформлюючи її у відповідну доктрину, яка становить загрозу для вільних суспільств. Ментально у глобальному світі існують держави, для яких органічно неприйнятною є свобода та детермінована нею демократія. Саме такий принцип закладений і в «Доктрині стримування», який свідчить, що агресивність держав у сучасному світі спричинена комплексом неповноцінності, інстинктивним почуттям невпевненості у

своїй політиці та страхом перед більш сильними з внутрішньо- та зовнішньополітичного погляду країнами.

Рушійною детермінантою старту для військової агресії держави виступає синхрон: неповноцінність – ненависть – агресія як структурно-органічні складові ресентименту. Держава як суб'єкт інтернізації ресентименту може досить тривалий час перебувати в умовах силового стримування і в період певного цивілізаційного розвитку може вийти за межі традиційних норм функціонування. Тривіальним збудником для цього закономірно виступає послаблення внутрішньої політики держави, проти якої спрямований синдром ресентименту і який стає критерієм фіксації метаморфоз її реалізації. Держави, які пронизані синдромом ресентименту, досить відчужено поводяться щодо оцінки об'єктивності власної політики, тотально переакцентуючи увагу на «політику ворога», та розгортання агресії проти нього. Опредмеченим прикладом такої агресії виступає масовий психоз, ментальна ворожнеча, які мобілізують свідомість суспільства і засвідчують глибоку імперську травму, яка перешкоджає поважати самостійність та самодостатність іншої держави.

Симптоматика ресентименту, яка ідентифікується із превалюванням великодержавницької свідомості та інституційною пам'яттю про минулу величність держави, породжує певні фантоми, які регламентують як політику країни-агресора, так і тієї, на кого агресія спрямована. Усе це дає змогу вказати на породження глибинних комплексів держави, на основі яких розробляється проєкція її відносин з іншими країнами. Це стає можливим, коли держава педантично не справляється із власними проблемами і намагається такий ресурс недієздатності оформити у відповідну символічну компенсацію у формі ненависті до іншої держави. Позбавляючи себе можливості вирішення власних проблем, держава-агресор формує образ ворога, нанизуючи на нього всі ментальні комплекси, декларує власну систему моралі, яка «заперечує цінності ворога і покладає на нього всю провину за невдачі власної держави» [4, с. 111].

В уявленні держави-агресора, яка виступає суб'єктом ресентименту, педалюється політика її власної ментально-цивілізаційної вибраності щодо держави, яка в такій конструкції відіграє роль «геополітичного раба», нездатного до самостійного історичного самовизначення та відповідної зміни об'єктивних обставин покращання власного буття. У такий спосіб суб'єкт ресентименту, аби утвердити свою ментальну могутність за будь-яких обставин, намагається протиставити себе зовніш-

ньому світові. Відповідно до цього формується ресентиментний простір, в який об'єктивно вмонтовуються держави, що чинять опір політиці на силля, виступаючи на боці держави, яка є функціональним простором для її реалізації. Таким чином, держава, яка первинно виступала суб'єктом ресентименту, сама перетворюється на раба власних символічних конструкцій руйнування сентенцій свободи в будь-якій формі. Цілком справедливо з цього приводу зазначає Я.Кротов, що «ненависть агресора артикулюється навколо всього, де йому видається можливість свободи» [5].

У межах кожної держави основними носіями синдрому ресентименту є історичні особистості, які змінюють перебіг її цивілізаційного розвитку. Здебільшого це лідери держав, або ж ті, хто визначає основні параметри змісту її внутрішньої та зовнішньої політики. Однак тут досить суперечливим є питання первинності чи вторинності синдрому ресентименту лідера відносно його суспільства. Синдром ресентименту, який опредмечується у формі військової агресії, на думку М.Шеллера, є результатом «багатолітнього пригнічення народу самодержавністю і неможливості через відсутність парламенту та свободи друку дати вихід почуттям, які виникають під тиском авторитету» [2, с. 49]. Таким чином, невдоволення суспільства політикою свого правителя створює фрагментарні демотиватори для актуалізації діяльності громадян на інтересах держави.

Громадяни, декларуючи державницький нігілізм, в односторонньому порядку знімають із себе відповідальність за політику держави, все більше занурюючись у простір невдоволення власним буттям, що тим самим об'єктивно породжує синдром ресентименту. Громадяни згодом взагалі перестають відчувати свою трансцендентність у відносинах із державою і, зрештою, опиняються в ситуації тотального гноблення, апатії, відчуження та ненависті до держави, яка перетворює їх на рабів її ідеологічних систем. Люди в межах таких державницьких конструкцій об'єктивно перетворюються на рабів з відповідною феноменологією тотальної залежності від владних інститутів. У цих умовах у громадян «розвивається почуття образи, незатребуваності», невизнання їх ціннісної ролі у розвитку держави, яка має перетворити людину на аксіому реалізації своєї політики.

Завдяки цьому, на думку Ф.Фукуями, створюються такі ресентиментні апорії, як «зайва людина», «одновимірною людиною», які позбавлені органічної належності до держави. Людина перетворюється на суб'єкт цілковитої жертвовності заради реалізації агресивної політики держави. В

умовах високого рівня геополітичної відкритості в Україні досить виразними є тенденції до комплексу жертовності, завдяки чому окремі країни світу отримують легальну можливість реалізувати свої геополітичні проекти в межах її ментально-цивілізаційного простору. Це породжує ментальну меншовартісність України відносно глобального світу як країни, яка має доволі сильний комплекс народу–жертви, який нездатний самотійно «змінити зовнішні обставини свого існування, декларуючи неможливість наздогнати Захід, подолати власну провінційність» [6]. Унаслідок цього в суспільстві формується уявлення про неможливість формування єдиної об'єктивної реальності, створеної за власними ментально-цивілізаційними лекалами. Якщо державу така реальність не задовольняє, вона вдається до створення нової реальності, яка відкриває їй можливість протистояти іншим суб'єктам глобалізаційного розвитку, наздогнавши або й і обігнавши їх. У разі, якщо ж держава зазнає геополітичної поразки та приниження, синдром ресентименту може бути посиленним, що згодом може привести до утвердження бажання реваншу, який у такий спосіб блокуватиме поширення синдрому ресентименту.

Більшість держав у період реалізації трансформаційно-модернізаційної політики константно відчують певне приниження з боку розвинутих країн глобального простору, які реалізують культурну, політико-економічну та військову експансію. Здебільшого йдеться про так звану «версальську політику в оксамитових рукавичках», яка реалізується розвиненими країнами світу і породжує в еліти та населення країни почуття приниження та «бажання реваншизму». Об'єктивно держави-лідери глобального простору, спеціально не бажаючи, намагаються протиставити їм власну систему цінностей, у такий спосіб інтегруючи свої інститути в систему їх політичного та державного управління, задавши їм свій формат партнерства та гарантуючи відповідні привілейовані умови для розвитку. З цієї причини держави опиняються в ситуації образи та приниження, відповідно до якої вони позбавляються активної ролі у творенні власної політики, а іноземна управлінська й політична еліти здобувають можливість кооптації (залучення іноземного людського капіталу в ментально чужу для нього сферу національного управління). Така принизлива позиція найбільш болоче позначається на життєдіяльності держав при всіх імовірних перевагах кооптації, адже прихід легіонерів у систему політичного та державного управління неминуче призводить до провокування виликів у сфері національної безпеки. На думку

Ю.Хабермаса, це навпаки виразніший прояв синдрому ресентименту в ситуації, коли «Заходу можна все, а нам не можна» [7], поглиблюються тенденції до приниження власної людської гідності, коли ззовні нав'язується ментально абсолютно чужа модель політико-адміністративного буття.

Основними атрибутами, які мають протистояти поширенню синдрому ресентименту з боку країн-агресорів, мають стати «повага», «авторитет» і «партнерство», оскільки саме вони мають стати блокувачами для держав у їх «спробі перенесення власних невдач на образ зовнішнього ворога» [8]. Така ресентиментна реальність «втягує» у свій простір широкі верстви громадськості, у яких домінуючим стає почуття образи на власну державу, що втрачає інтенцію власної відповідальності перед ними. Аксиоматично це стосується найбільш геополітично відкритих держав, які самотійно створюють простір для реалізації політики репресій з боку держав-агресорів.

Симулякр образ та принижень органічно опредмечується у відповідних формах військових агресій, у результаті чого синдром ресентименту набуває нових форм відтворення, створюючи нові групи «невдоволених» з боку як громадян, так і власне різних груп держав. Конструюється нова форма «геополітичної істерії», що створює об'єкти «символічної помсти», які заперечують традиційну патерналістську парадигму і висувують цінність революції та військової агресії. Саме вони стають найбільш реальними інтенціями опредмечення невдоволених амбіцій з боку держав-агресорів. За таких умов синдром ресентименту перетворюється на універсальну цінність, на якій будується онтологічна ідентичність держави, позбавленої можливості реалізації власної політики.

В умовах військової агресії держава, на яку вона безпосередньо спрямована, здійснює «антиполітику», оскільки вона перебуває в умовах максимальної геополітичної залежності, а тому позбавлена можливості самотійного прийняття відповідних дипломатичних рішень. Це пояснюється тим, що, на думку Е.Балібара, синдром ресентименту «завжди є результатом кризи державності та нездатності держави позитивно діяти в межах власної національної системи координат» [9]. Єдиним простором, у межах якого реалізується політика держави, що зазнає військової агресії, є можливість декларувати «реакцію на спротив зовнішнього світу», тоді коли держава із синдромом ресентименту через форму військової агресії декларує власну несамоодатність та компенсацію комплексу неповноцінності. Виходячи із цього держава із синдромом ресентименту ментально нездат-

на вийти за межі державного патерналізму, інституційно вдаючись до різних форм геополітичного паразитування включаючи, наприклад, піратство та різні моделі анексування. Головним бенефіціаром, який повинен взяти на себе відповідальність за подібні геополітичні метаморфози і стримати інституційну кризу, мають виступати політичні еліти. Однак у ХХІ ст. інституційна органіка геополітичних рішень все менше визнає «м'яку силу» і все меншу роль в облаштуванні глобальних конструкцій відіграє поняття «національний суверенітет». Якщо користуватись формулою З.Баумана, який вказує на фіксоване існування «простору потоків, що розміщуються над національними територіями та суверенітетами» [10], то взагалі зникають передумови для виникнення військової агресії. Держави, які авторитарно намагаються порушити органічну цілісність такого простору, зазнають жорстких санкцій не лише з боку однієї країни, на яку поширювався синдром ресентименту, а й і з боку локального об'єднання держав, які дотримуються інституційних норм сучасної геополітики.

Держави з яскраво вираженим синдромом ресентименту, вдаючись до військової агресії, запроваджують антиполітику під лоском розв'язання наднаціональних проблем шляхом порушення міжнародних норм. У сучасному світі така політика держав здебільшого призводить до парадоксального утвердження націоналізму та популізму, в результаті чого створюється хибне враження, що «націоналізм може вирішити наднаціональні проблеми, а харизматичний лідер може вирішити проблеми, в яких застрягли неефективні бюрократичні демократії» [11]. Це є своєрідною формою заперечення реальності, яка приводить до утвердження конструкту «державності без держави», де держави як самостійної інституції практично не існує, оскільки вона виявляється абсолютно афірмативною щодо ефективного реагування на виклики розвитку глобального світу. А сама антиполітика держав із синдромом ресентименту, позбавлена «суверенного морального чуття», здобуває більше простору для порушення інституційних норм оперування виключними фактами, які спричинюють її геополітичну делегітимацію.

Особливий інтерес у контексті пошуку причин опредмечення синдрому ресентименту через форму військової агресії становить концепція Х.Арендт, яка вказує на фактор онтології обману у відносинах між державами, наголошуючи на тому, що «геополітика ніколи не обходилась без оказіонального обману» [12, с. 117]. У ХХІ ст. обман як одна із форм опредмечення синдрому ресентименту стає провокативною передумовою для виникнення військової агресії. Завдяки «рекламі, тотальній

пропаганді та сучасним медіа конструюється образ світу, який стирає грані між обманом та реальністю, в результаті чого відбувається дефактуалізація, коли факти втрачають абсолютну реальність» [12, с. 131]. Такі метаморфози неминуче позначаються на суспільній свідомості, що породжує певну байдужість та інертність у суспільстві щодо певних подій, у результаті чого сам факт війни перетворюється на онтологічно-догматичну інтенцію, яка характеризує його анімію та неузгодженість із реальністю. Під час війни втрачається потенціал суспільства вирішувати реальні проблеми національного розвитку, створюється ситуація певного блефування – демонструючи у будь-який спосіб свою силу, могутність та невідворотність, держава опиняється в умовах саморуйнації.

Держава як суб'єкт ресентименту в умовах військової агресії може здобути перемогу, базуючи лише свою політику на відповідних імперативах потенціалу квазіімперії, якщо вона має: а) високі показники економічного розвитку; б) інституційний досвід соціально-економічної, політичної та культурної експансії; в) чітко апробовані правила облаштування геополітичної структури світу, а також характеризується тривалими традиціями тоталітаризму та побудови сильної держави, володіє інтенціями реалізації прагматичної політики (спрямованої на підпорядкування інших держав її власним інтересам). Відносно держав глобального світу держава із синдромом ресентименту провокує геополітичну депресію, за формулою приниження, утаємничена образа, помста, і, як результат, – активний спротив. Це свідчить про те, що всі держави глобального світу, які вдаються до тоталітарних амбіцій, характеризуються синдромом ресентименту, і реакцією на нього є доба світових війн, що засвідчує повстання держав проти вирожденної і неприйнятної системи цінностей. У такій боротьбі як інструмент спротиву держави декларують жорстокість та насилля, які досить часто становлять виклики для їх власного існування та навіть самозбереження. В результаті цього «смерть ворога» перетворюється на найвищу онтологічно-догматичну цінність, яка дає змогу геополітично самоствердитися державі, що відстоює свої традиційні цінності. Такий еkleктичний пафос, який супроводжує розвиток сучасної геополітики, неминуче призведе до нового ресентиментного вибуху, в результаті якого постраждають як держави-агресори, так і держави-нігілісти, на яких спрямована їх політика.

Ресентимент як норма облаштування геополітичного устрою сучасного світу сьогодні все частіше сприймається через його естетичні та етичні ефекти, що сприяє утвердженню понять «наддержа-

ва», «світовий лідер», «володар світу», «велика нація» і т.ін. У контексті сучасної геополітики та розгортання відповідних військових агресій вони не привносять герменевтичний драйв та не підвищують самооцінку держав, а скоріше за все узагальнюють геополітичну лицемірність та поглиблюють їх ресентиментну депресивність. Сам характер геополітичного протистояння та спротиву не набуває форм глобальної демократії і не забезпечує самоорганізацію суспільств, оскільки вона нівелює їх цінності і приводить до утвердження монументальних стандартів поведінки держав у глобальному світі.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, на підставі концептуального аналізу

синдрому ресентименту як онтологічно-догматичної інтенції опредмечення військової агресії розкрито сутність синдрому ресентименту, яким керуються держави-агресори, налагоджуючи дипломатичні відносини та реалізуючи прагматичну політику. Ідентифіковано його функціональну роль у поведінці держав-агресорів та держав-нігілістів, визначено основні детермінанти військової агресії (неповноцінність – ненависть – агресія) як структурно-органічні складові ресентименту. Все це ставить питання про необхідність розроблення геополітичних інструментів подолання викликів синдрому ресентименту та належного реагування на них, щоб запобігти військовій агресії, як єдиної умови розв'язання транснаціональних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Ницше Ф. К генеалогии морали / Ф. Ницше // Соч. в 2 т. – М. : [б.и.], 2014. – Т. 2. – 627 с.
2. Шелер М. Ресентимент в структуре моралей / М. Шелер. – М. : Наука, 2013. – 488 с.
3. Касториадис К. Воображаемое установление общества : пер. с фр. / К. Касториадис. – М. : «Гнозис», 2013. – 480 с.
4. Дебор Г. Общество спектакля. Комментарии к обществу спектакля : пер. с фр. / Г. Дебор. – М. : «Гнозис», 2012. – 240 с.
5. Кротов Я. Свойства без человека [Электронный ресурс] / Я. Кротов. – Режим доступа : http://krotov.info/yakov/essai/2_svoystva/resentiment.htm
6. Фукуяма Ф. Америка на распутье: демократия, власть и неоконсервативное наследие [пер. с англ.] / Фрэнсис Фукуяма. – М. : АСТ: МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2014. – 327 с.
7. Хабермас Ю. Рационализация права и диагноз современности [Электронный ресурс] / Ю. Хабермас. – Режим доступа : http://sociologica.hse.ru/data/2012/01/25/1264323930/10_3_12.pdf
8. Лэш К. Восстание элит и предательство демократии : пер. с англ. / К. Лэш. – М. : «Гнозис», 2012. – 224 с.
9. Балибар Э. Что в войне? Политика как война, война как политика [Электронный ресурс] / Э. Балибар. – Режим доступа : http://www.prognosis.ru/prog/2008-4_Prognosis.pdf
10. Бауман З. Текущая современность / З. Бауман. – СПб. : Питер, 2013. – 240 с.
11. Bordoni C. L'identita perduta: moltitudini, consumismo e crisi del lavoro / C. Bordoni. – Roma, 2014. – 576 p.
12. Арендт Х. Ложь в политике. Размышления о бумагах Пентагона. Ответственность и суждение / Х. Арендт. – М. : Изд-во Ин-та Гайдара, 2013. – 352 с.

References

1. Nytshe F. K henealohyy moraly / F. Nytshe /soch. v 2 t. – Т. 2. – М., 2014. – 627 s.
2. Sheler M. Resentyment v strukture moralej / M. Sheler // Nauka. – 2013. – 488 s.
3. Kastoryadys K. Voobrazhaemoe ustanovlenye obschestva / K. Kastoryadys. – per. s fr., 2013, «Hnozys». – 480 s.
4. Debor H. Obschestvo spektaklia. Kommentaryy k obschestvu spektaklia / H. Debor. – Per. s fr «Hnozys». – 2012. – 240 s.
5. Krotov Ya. Svoystva bez cheloveka [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://krotov.info/iakov/essai/2_svoystva/resentiment.htm
6. Fukuiama F. Ameryka na rasput'e: demokratyia, vlast' y neokonservatyvnoe nasledye. [per. s anh.] / Frensys Fukuiama. – M: ATsT: MOSKVA: KhRANYTEL', 2014. – 327 s.
7. Khabermas Yu. Ratsyonalizatsiya prava y dyahnoz sovremennosty [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://sotsiologitsa.hse.ru/data/2012/01/25/1264323930/10_3_12.pdf
8. Lesh K. Vosstanye elyt y predatel'stvo demokratyy / K. Lesh ; per. s anh. «Hnozys». – 2012. – 224 s.
9. Balybar E. Chto v vojne? Polytyka kak vojna, vojna kak polityka E. Balybar Chto v vojne? Polytyka kak vojna, vojna kak polityka [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://vvv.prognosis.ru/prog/2008-4_Prognosis.pdf
10. Bauman Z. Tekuchaia sovremennost' / Z. Bauman. – Sankt-Peterburh: Pyter, 2013. – 240 s.
11. Bordoni Ts. L'identita perduta: moltitudini, tsonsumismo e tsrisi del lavoro / Ts. Bordoni. – Roma, 2014. – 576 p.
12. Arendt Kh. Lozh' v polytyke. Razmyshleniya o bumahakh Pentahona. Otvetstvennost' y suzhdenye / Kh. Arendt. – M. : Yzdatel'stvo Ynstytuta Hajdara, 2013. – 352 s.